

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

ראש הכולל - הרב זכריה אינגבר. עורך הגליון - הרב שמואל אינגבר.

"אשר יתן מזרעו למלך... עם הארץ ירגמהו אבן" (ויקרא כ', ב' - ו')

נעניין בפסוקים אלו שבפרשת 'קדושים' ונעמוד על מספר דיוקים : (ב) ואל בני ישראל תאמר איש מבני ישראל ומן הגר הנגר בישראל אשר יתן מזרעו למלך מות יומת, עם הארץ ירגמהו באבן. (ג) ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אתו מקרב עמו, כי מזרעו נתן למלך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי. (ד) ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מן האיש ההוא בתתו מזרעו למלך, לבלתי המית אתו. (ה) ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו, והכרתי אתו ואת כל הזנים אחריו לזנות אחרי המלך מקרב עמו. (ו) והנפש אשר תפנה אל האבת ואל הידענים לזנת אחריהם, ונתתי את פני באיש ההוא והכרתי אתו מקרב עמו.

שאלה מרכזית :

א. השאלה המרכזית הראשונה מורכבת משני נקודות בירור :

(1) עונש אחד או שני עונשים - בפסוק ב' נאמר שמי שיתן מזרעו למלך עונשו יהיה : "מות יומת, עם הארץ ירגמהו באבן", ובפסוק ג' נאמר : "ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אתו מקרב עמו". ויש לברר האם הוא יקבל שני עונשים, עונש מיתה בידי ב"ד, ובנוסף עונש כרת מה'. או שיקבל רק עונש אחד, ורק אם לא יקבל עונש מבי"ד, אז יקבל עונש כרת מה'.

שני עונשים - מפשטות הכתוב נראה, שהוא יקבל שני עונשים, כי נאמר בצמידות - 'ואני אתן', וגם כי אין התניה בכתוב, שרק אם לא יעשו לו דין למטה אז יעשו לו דין למעלה. בניגוד למקרה השני שבפסוק ה' שבו נאמר שיקבל עונש כרת משמים, אך זה בא לאחר ההתניה שבפסוק ד' שזה יקרה רק אם עם הארץ יעלימו עיניהם ממנו. וכן נראה לדייק זאת, מזה שהחסבר לחומרת העונש : "כי מזרעו נתן למלך למען טמא את מקדשי ולחלל שם קדשי", מובא דווקא בפסוק ג', בכדי להסביר שהוא מקבל בנוסף גם עונש כרת.

וכן דעת בעל 'אור החיים' הקדוש ששואל, למה הוא מקבל שני עונשים גם מיתה וגם כרת, הרי אם יש עונש למטה אין עונש למעלה. ומסביר, שלפי הפסוק הוא עשה שני חטאים : א. "למען טמא את מקדשי" שהיא כנסת ישראל, וכנגד זה מקבל עונש מיתה. ב. "ולחלל את שם קדשי" וכנגד זה מקבל עונש כרת.

עונש אחד - אך לפי פרשנים אחרים, הוא מקבל רק עונש מביית דין, ואת עונש הכרת יקבל רק במקרים מסוימים : 'אבן עזרא' אומר : "ואני אתן את פני באיש ההוא - אם היה בסתר", כלומר שעונש הכרת רק אם חטא בסתר ולא נידון בב"ד. וכן דעת 'רבי יוסף בכור שור' : "ולפיכך אשמד אותו ואכרית אותו אם לא ירגמוהו, שברח מידם או עשה שלא בעדים".

(2) ההבדל בעונש בין אם לא העלימו עיניהם לבין אם העלימו עיניהם - בפסוקים ד' - ה' מבואר שאם עם הארץ יעלימו עיניהם ולא ימיתו אותו, אז העונש יהיה : "ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו, והכרתי אתו". ומשמע בפשטות, שבמקרה זה הוא יקבל רק כרת. וא"כ מתעורר קושי, מה ההבדל בעונש בין שני המקרים הללו, והקושי הוא עפ"י שתי הדעות שבסעיף הקודם.

לפי הדעה הראשונה, שאם לא העלימו עיניהם הוא מקבל גם מיתה וגם כרת, ואם העלימו הוא מקבל עונש אחד של כרת, יתעורר קושי, שהרי עונש כרת הוא מקבל גם במקרה שבי"ד כן המית אותו. ויוצא, שה' לא החמיר כלל את עונשו, ויצא בעונש קל יותר.

ולפי הדעה השניה, שאם לא העלימו עיניהם מקבל רק עונש אחד של מיתה, ורק במקרה שלא המיתו אותו הוא מקבל עונש כרת מה', אז לא מובן העונש שאם העלימו עיניהם הוא יקבל כרת, הרי זה כבר מובא במקרה הראשון?

הסבר בעל 'אור החיים' הקדוש - בעל 'אור החיים' הקדוש עוסק גם בשאלה שבסעיף השני, ומפרש שאם יעלימו עיניהם ממנו, ואין דין למטה אז יש דין למעלה. וכשיעשו דין למעלה יפתחו גם פנקסי בני משפחתו. והתורה מפרטת, שכנגד האיש עצמו - 'הכרתי אותו', וכנגד משפחתו - יפתחו ספרי דיניהם, אם יש מי מהם זונים כמותו, הרי שגם הוא יהיה בכלל הכרת. והוא שואל מדוע בפסוק ה' נאמר : "ואת כל הזנים אחריו לזנות אחרי המלך", והמילה - 'לזנות' מיותרת, כי כבר כתוב - 'הזנים'? ומסביר, שהמילה - 'לזנות' היא במשמעות עתידית, שהוא רק חשב לזנות בעתיד. ועל מחשבת ע"ז נתפסים עליה כמעשה. וההבדל בין המקרים יהיה כך - אם עם הארץ יעשו דין בעושה רע, אז אין דין למעלה, אבל אם לא יעשו דין למטה, אז נתפסים ספרי כל המשפחה, ונתפסים גם על המחשבה.

אך נראה, שקשה על פירוש זה, שהרי הדין שבע"ז נענשים גם על המחשבה הוא דין כללי, החל על כל אדם שחוטא במחשבת ע"ז, ולא קיים רק במקרה שהעלימו עיניהם מאותו אדם שהעביר בפועל מזרעו למלך. ועוד נראה להקשות, שהרי גם אם היה עונש למטה ורגמו אותו, הרי בנוסף יש גם עונש למעלה ומענישים אותו בעונש כרת, ואם יש עונש למעלה, אז צריך לפתוח את פנקסי בני משפחתו?

רעיון מרכזי - מתי יחול עונש הכרת - ונראה לומר הסבר נוסף, שיתמקד בשאלה מתי חל עונש הכרת. מקובל, שעונש הכרת חל בין גיל חמשים לששים, וחל על הגוף והנפש. ובמקרה שעם הארץ רוגמים אותו, הוא מקבל בנוסף עונש כרת. ומתי? ונראה, שאם הוא לפני גיל חמישים אז ימות בגופו, אך נשמתו עדיין תהיה קיימת עד זמן שבו היה מגיע לגיל חמישים, ורק אז תכרת. ולפי"ז נוכל לומר, שבמקרה השני שבו העלימו עיניהם, אז יקבל את עונש הכרת מיד, וגם גופו וגם נשמתו יכרתו, וזה יהיה ההבדל בין שני המקרים.

ונוכל לחזק רעיון זה בשים לב לשוני בזמני הפעלים שבשני המקרים. במקרה הראשון מובא בזמן עתיד - 'ואני אתן', ואילו במקרה השני מובא בזמן עבר עם וי"ו ההיפוך לעתיד - 'ושמתי אני'. ואולי, בא לרמוז את שאמרנו, שאם עם הארץ ירגמו אותו אז הנפש תשאר בקיומה, ורק בעתיד תכרת, אך אם עם הארץ לא ירגמו אותו, ה' יכרית אותו מיד גוף ונפש, ולכן משתמש בפועל בזמן עבר - 'שמתי'.

ועוד הבדל ישנו בין המקרים, שאם עם הארץ לא הרגו אותו אז ה' יעניש גם את משפחתו, ומדוע? אם המשפחה חטאה, אז בכל מקרה מגיע להם עונש! אלא, מדובר שמשפחתו לא חטאה בחטא זה. אלא שמשפחתו הפעילה לחץ שלא ירגמו אותו, וה' יעניש את משפחתו. ואפשר לחזק רעיון זה עפ"י דברי 'רש"י' שאומר : "ובמשפחתו - אמר ר"ש וכי משפחה מה חטאה, אלא ללמדך, שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין שכולם מחפין עליו". ואם נשאל, ומדוע מגיע להם כרת, הרי הם רק חיפו עליו שלא ירגמו? ונסביר עפ"י המשך דברי 'רש"י' : "והכרתי אותו - אותו בהכרת, ולא כל המשפחה בהכרת אלא - ביסורין".

ב. השאלה השניה תדון בביטוי - 'עם הארץ'

פעמיים מודגש כאן - 'עם הארץ', גם בפסוק ב': "אשר יתן מזרעו למלך מות יומת, עם הארץ ירגמהו באבן" וגם בפסוק ד': "ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מן האיש". ויש לשאול, מדוע משתמשת כאן התורה בכינוי זה, כינוי שלא מופיע במקומות אחרים. וישנם שני מקומות שמופיע בהם מי הם הרוגמים, ובאף אחד מהם לא מופיע הכינוי - 'עם הארץ' אלא - 'כל העדה'. לגבי המקלל מובא בפרשת 'אמור': "ורגמו אותו כל העדה" (ויקרא כ"ד, י"ד), וכן שם לגבי נוקב שם ה': "ירגמו בו כל העדה". וכן לגבי המקושש בפרשת 'שלח' נאמר: "רגום אותו באבנים כל העדה" (במדבר ט"ו, ל"ה).

ואמנם לגבי המקלל מבואר ב'ספרא' (אמור, פרק י"ט) שהעדים רוגמים במעמד כל העדה. ונראה, שאפשר לפרש כך במקומות הללו, בגלל שמופיע בהם קודם הפועל לרגום, ורק אח"כ הכינוי - 'כל העדה', שהכוונה שירגמו אותו בפני כל העדה. אך אצלנו מופיע קודם הכינוי - 'עם הארץ' ורק לאחריו הפועל - 'ירגמהו אבן', ונראה שהכוונה היא שעם הארץ הם שרוגמים אותו. ועוד, יש להעיר, שבפסוק ב' נאמר על עם הארץ שירגמו אותו באבן, ובפועל הם יכולים לעשות זאת, אך בפסוק ד' שנאמר שהם מעלימים את עיניהם מאותו אדם, למה מייחסים זאת ל'עם הארץ' ולא ל'בית הדין' שצריכים לשפוט אותו.

מי מכונה בתורה - 'עם הארץ'

כדי לנסות ולענות על שאלה זו, יש לבדוק היכן ובאילו הקשרים מופיע כינוי זה בתורה. והנה, הביטוי - 'עם הארץ' בקשר לביצוע עונש מוות מופיע בכל התורה כולה רק במקום זה. ביטוי זה מופיע רק בעוד ארבעה מקומות בתורה בלבד: 1. ביטוי זה מופיע פעמיים בפרשת 'חיי שרה': "וישתחו אברהם לפני עם הארץ. וידבר אל עפרון באזני עם הארץ" (בראשית כ"ג, י"ב - י"ג). 2. בפרשת 'מקץ': "הוא המשביר לכל עם הארץ" (בראשית מ"ב, ו'). 3. בפרשת 'שמות': "ויאמר פרעה הן רבים עתה עם הארץ" (שמות ה', ה'). 4. בפרשת 'שלח': "אך בה' אל תמרדו ואתם אל תיראו את עם הארץ" (במדבר י"ד, ט"ו).

ברשימה זו אנו רואים שביטוי זה לא מופיע ביחס לעם ישראל, אלא מכוון לתושבי הארץ הגויים, מלבד בדברי פרעה שמתייחס בכינוי זה לעם ישראל, אך התורה עצמה לא מכנה כך את עם ישראל באף מקום. ובעל 'העמק דבר' סובר שגם שם הכוונה למצרים.

לכן, נראה לומר, ויש לציין שלא מצאתי סימוכין לרעיון זה במפרשים אחרים, אלא שכך נראה ממשטם של פסוקים. שפעולה זו של להעביר למולך כחלק מעבודה זרה, היתה נהוגה אצל הגויים, ומהם למדו בני ישראל. ובגלל שהם המקור לעבודה בזויה זו, לכן הטיחה התורה דווקא עליהם, להוציא לפועל את עונש הסקילה, בכדי להרתיע אותם מפעולות אלו. וזה גם יסביר לנו, למה ישנו מצב שהם יעלימו עיניהם לבלתי המית אותו, כי זה חלק מאמונתם, והם שמחים בזה שהצליחו להשפיע בזה גם על בני ישראל.

ועוד נראה לבאר בדרך נוספת, שהרי גם על עמי הארץ הגויים חל איסור זה, כפי שאומר ר' יוסי במס' 'סנהדרין' (נ"ו ע"ב): "רבי יוסי אומר, כל האמור בפרשת כישוף בן נח מוזהר עליו". ולפי"ז, אולי אפשר לחלק ולומר, שהדין של - 'מות יומת' הכוונה ע"י בי"ד כאשר החוטא הוא ישראל, ואילו הדין של - 'עם הארץ ירגמהו באבן' הוא במקרה והחוטא הוא גוי, ולכן מוטל על גויי הארץ להמיתו.

ולפי שני הפירושים הללו, נבאר את פסוק ד' שנאמר בו: "ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם... לבלתי המית אותו", שבית הדין עצמו לא העלים עיניו, אלא דן אותו למוות, אלא שעם הארץ העלים עיניו - לבלתי המית אותו, שלא רצו לבצע בפועל את הסקילה.

פרשנויות אחרות לכינוי - 'עם הארץ'

'עם הארץ' - בני ישראל

יש לציין שהתרגומים לא מבדילים בין הכינויים הללו, ובשני הפסוקים גם 'אונקלוס' וגם בתרגום 'יונתן' מתרגמים את הכינוי 'עם הארץ' - 'עמא בני ישראל'. גם 'רש"י' עפ"י 'ת"כ' מבאר שהכוונה לבני ישראל, אלא שהוא מסביר, מדוע התורה מכנה אותם כאן בכינוי - 'עם הארץ' ומביא שני הסברים לכך: א. "עם שבגינו נבראת הארץ". ב. "ד"א עם שעתידין לירש את הארץ ע"י מצות הללו".

'עם הארץ' - המון העם הם ההורגים

'ספורנו' מסביר, שנכתב כינוי זה כי הכוונה היא להמון העם: "עם הארץ ירגמהו באבן. וזה יעשה ההמון בקנאם לכבוד קונם". ובעל 'שפתני כהן' מוסיף: "ואין צריך הזקנים והחכמים, אלא אפילו עמי הארץ יתעבו דבר זה וירגמהו". ובהמשך דבריו הוא אומר: "ולא ימתינו עד שידונו בית דין, לפי שבית דין אין יכולין להמית אלא על ידי עדים והתראה, ועם הארץ לא ימתינו מרוב הקנאה, ולא יבקשו חרב שוחטת, אלא אבן שהיא מצויה".

ודעה זו קצת תמוהה, שהתורה נותנת רשות לעם הארץ להורגו בלי עדים והתראה, וזה גם נגד ה'ספרי' ופרשנים אחרים שלומדים ש'מות יומת' הכוונה בבית דין. ובעל 'העמק דבר' דן בפירוש זה ואומר, שאמנם כך משמעות פשט הכתוב: "עם הארץ ירגמהו באבן. לשון המקרא מורה שאין לעם הארץ להביאו לבי"ד". אך להלכה הוא דוחה ואומר: "אבל ודאי א"א (=אי אפשר) ל"כ (=לומר כן)... ומקרא מלא כתיב ולא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט... ומכ"מ אין המקרא יוצא מ"פ (=מידי פשוט) וכמו שביארנו. שהרי בעבירה זו שמולך בנו למולך ה"ה (=הרי הוא) רודף אחר נפש להרגו. וא"כ יש היתר לעשות כן ולמנעו מרציחה".

'עם הארץ' - במעמד המון העם

'מלבי"ם' מסביר: "ופה שתפס שם עם הארץ... כי עם הארץ כולל ההמונים כולם חוץ מהבי"ד ונשיאי ישראל". שלגבי המקלל והמקושש יש להורגם במעמד העדה שהם הסנהדרין, כאן יש להורגו במעמד כל ההמונים.

ג. בפסוק ג' - 'אתו, בפסוק ה' - 'ושמתי, ובפסוק ו' - 'ונתתי' - כבר עמדנו בהרחבה על ההבדל בין הפועל 'לתת' לבין הפועל 'לשים' והעלנו שהבדל העיקרי הוא האם מדובר בדבר זמני או קבוע. אם זה דבר שניתן באופן קבוע או מוגדר כחוק קבוע, אז מתאים הפועל - 'לתת', אך אם מדובר בדבר זמני מתאים הפועל - 'לשים'. והנה, בפסוק ג' מדובר בחוק קבוע, שבאופן קבוע כל איש מבני ישראל אשר יתן מזרעו למולך יענש בעונש מוות, והי' יכרית אותו, לכן משתמשים בפועל 'לתת' - 'ואני אתני'. אך בפסוק ה' לא מדובר על חז פעמי, במקרה ועם הארץ יעלימו את עיניהם מן האיש ההוא, אז הי' יענש אותו, לכן משתמשים בפועל - 'לשים'. ובפסוק ו' שוב מדובר בחוק קבוע, שכל נפש אשר תפנה אל האובות ואל הידוענים, הי' יכרית את הנפש ההיא, ולכן שוב משתמשים בפועל 'לתת' - 'ונתתי'.

השיעורים מתקיימים צבית הכנסת חניכי הישיבות - רח' מנחת שלמה 3 גני הדך פתח תקוה

שעה 11:00 - שיעור בגמרא מסכת שבת. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לחגובות הערות והארות ולקבלת הגליון במייל, גם במהלכה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net